

קיינס ובאטרא

אפרים תמרי

(רבעון לכלכלה 140, אפריל 1989)

הקדמה

מאז ספרו של קיינס "התוצאות הכלכליות של השלום" ב-1920 לא יצא לאור, למיטב ידיעתי, ספר מסוג זה.* וכשם שהספר הראשון הביא למחברו כבוד ופרסום עולמי, כן ראוי סופר זה וספרו, לתהילה. אכן, ספרו של קיינס כבר עמד במבחן, ואילו הספר הזה, מבחנו (על העתידנות שבו) עדיין לפניו. אך אפילו כך, זוהי יצירה אינטלקטואלית בעלת עוצמה רבה.

גם אם נעשו כבר ניתוחים היסטוריים מזהירים יותר על נושא כזה או אחר, האקרוֹבטיקה הסטטיסטית ניתנת לשיפור, ומההיבט ההיסטוריוסופי ישנם ספרים מוצלחים יותר (ובטוחני שהמחבר מודע לכך), הרי הניצוח הוא אשר יוצר את ההרמוניה.

הספר מהווה אתגר אינטלקטואלי כביר לקורא בו. שפתו (בתרגומו העברי) קלה, ברורה ומובנת לכל, הטיעונים פשוטים קצרים וחדים, אך רק מי שלמד את הספרות הכלכלית הרחבה עליה נשען הספר יכול להפיק את מלוא התועלת וההנאה.

כמרבית הספרים הגדולים בהיסטוריה האנושית (ובהתחשב בכך שהתנ"ך עצמו הוא אוסף ספרים קטנים), הספר קצר, תמציתי ועומד על כתפי קודמיו. פרשנות כלכלית לסארקאר, דטרמיניזם היסטורי נוסח מרקס, אחריות ממשלתית לאיזון כלכלי ממדרשו של קיינס, ומנגנון שוק מוניטריסטי-חופשי להבטחת יעילות כלכלית מאולפני מילטון פרדימן.

עיקרו של הספר

"במרכז הפילוסופיה ההיסטורית שלי ניצב רעיון הקרוי דטרמיניזם היסטורי. כלומר, אני סבור שההיסטוריה מתנהלת לפי תבנית מוגדרת שאפשר לצפות בה וש אפשר להשתמש בה לחיזוי אירועים בעתיד" (ע' 24). "המשתנים הבולטים בכלכלה האמריקנית (כסף, אינפלציה ופיקוחים א.ת.) נעו במסלול מחזורי מדויק בן שלושים שנה" (ע' 25).

שתי ציטטות אלו מהוות את עיקרו של הספר אשר כולו מוקדש לניסיון (לא תמיד משכנע) להוכיח את נכונותן ואמיתותן של טענות אלו. לעיתים חסרות חוליות בטיעון, לעיתים מורגשת היטב ההיסמכות על האינטואיציה או על הארה פנימית שאינה ניתנת להעברה. הדבר מקנה לספר מימד פרובוקטיבי אך אינו גורע מאופיים ועמקותם של הרעיונות.

*ראווי באטרא (1988) "השפל הכלכלי של 1990", הוצאת מטר.

המסר הכלכלי של הספר: עוולת אי-השוויון בחלוקת העושר וההכנסות היא הגורם לנסיגות ההופכות למשברים קשים בכלכלה האמריקנית, הן בשפל הגדול של שנות ה-30 והן בשפל הגדול שיהיה אליבא דבאטרא בשנות ה-90.

תהליכים כלכליים הם כחליפה הגזורה לפי מידתם של תהליכים חברתיים (בהיפוך מהטיעון המרכזיסטי). תהליכים חברתיים-היסטוריים מאופיינים, על-פי באטרא הנשען על סארקאר, במחזוריות הטבועה בשלטון החברתי היצוק לפי טבע האדם.

כל אדם בחברה האנושית משתייך לאחת מ-4 הקבוצות החברתיות הבאות המרכיבות את החברה: **לוחמים** - בדרך כלל הראשונים לשלטון במחזור; אחריהם **האינטלקטואלים**, **הרכושניים והפועלים** וחוזר חלילה. אופייה של הכלכלה והסדריה גזורים מאופיו של המעמד השליט.

חלוקת המעמדות אצל סארקאר נובעת מטבעו ואופיו של היצור האנושי. לכל מעמד המוטיב המרכזי: **ללוחמים** - המאבק והאחדות, **לאינטלקטואלים** - הרעיונות והאידיאל, **לרכושניים** - הכסף והעושר, ו**לפועלים** - השלמה עם הגורל. מובן שה"חיתוכים" ביניהם אינם ריקים.

המסר הפילוסופי-היסטורי של הספר: "ההיסטוריה חוזרת על עצמה, אם כי באמצעות תהליכים ואישים המתחלפים מדי תקופה" (ע' 20). היכן עומדת ארה"ב במחזוריות של שלטון המעמדות?

- בעידן הרכושנות! מצב זה מכתיב הגיון פנימי לתהליכים כלכליים המתרחשים במדינה. "ראשית, הצע הכסף או העושר, הוא הגרעין אשר סביבו חגות כל הישויות בחברה האמריקאית מאז הכרזת העצמאות, ולא רק בכלכלה" (ע' 75).

מנגנון "היד הנעלמה" נוסח אדם סמית מוחלף במנגנון "המחזוריות החברתית" של סארקאר ופרשנותו הכלכלית של הרווי באטרא. שלושה אלמנטים הם מחזוריים: כסף, אינפלציה ופיקוחים. באטרא מבצע את הבדיקה האמפירית הנחוצה ומוצא שאכן השלושה התנהגו במחזוריות קבועה במרוצת השנים (ראה בספר תרשימים 1-5).

בעידן הרכושנות הכסף דומיננטי. הוא זה המשפיע על שאר המשתנים. האינפלציה אינה רק תופעה מוניטרית, אלא גם תופעה של פיקוח. מסקנתו של המחבר מפורשת: "משברים כלכליים גדולים, בשונה מנסיגות כלכליות, נגרמים על-ידי ריכוז קיצוני של העושר" (ע' 98). ריכוז קיצוני של העושר גורם לכך שמספר חסרי הנכסים גדל, גדל הביקוש להלוואות, המעמד הבינוני והנמוך חסר יכולת להלוות. ככל שריכוז העושר עולה, כך גדל מספר הבנקים אשר הלוואותיהם רעועות יחסית, ואפשרות התמוטטות הבנקים גדלה. גלגל זה מתחיל מחלוקת עושר בלתי שוויונית. ללא פערים בעושר אין אפשרות להתפתחותו של התהליך ולקדחת הספקולטיבית הבאה בעקבותיו.

המנוף למחזוריות מתבדרת הוא אי-השוויון. עומק הנסיגה תלוי בשיעור הפער בעושר. מקור אי-השוויון, הינו ירושות, לכן יש צורך בהטלת מס עליהן.

השפל הבא (החזוי 1990) יהיה בעל משמעות חברתית ולא רק כלכלית כפי שהיה ב-1930. באותה עת הייתה ארה"ב בעיצומו של עידן הרכושנות ואילו עתה היא בשוליו.

לאנרכיה הכלכלית תתווסף אנרכיה פוליטית. החוב הגדול, אשר מקורו בגרעונות ציבוריים גדולים, הוא סימן ההיכר לצרות הבאות ומתקרבות. צרות אלו מחייבות את הבנקים לקחת סיכונים גבוהים יתר על המידה.

הדרך היחידה לעצור את המשבר הממשמש ובא, היא הטלת מיסי הון על אותו האחוז אחד של האוכלוסייה המחזיק בכ-30% מהעושר. אחוז זה מרשה לעצמו להגיע לרמות סיכון גבוהות מאוד עם הונו הרב, עד כדי סיכון החברה כולה. מיסוי זה יממן את גרעונות הממשלה, יקטין חובות קיימים, ויצמצם את נטל המס הנופל על שכבות המעמד הנמוך והביניים, ויקטין את ממד אי-השוויון.

מה סודו של המחזור? אחדים מהכלכלנים מסבירים אותו ב'שינויים טכנולוגיים', אחרים ב'מחזורי טבע' ויש המאמינים ב'כתמי שמש'. אולם עבור באטרא הסוד טמון 'בתהליכים מנטליים ופסיכולוגיים הטבועים בנפש האדם'. כל דור מנסה לפתור את תחלואי הוריו ולהמנע מהם. זאת הוא עושה באמצעות הדפסת כסף ופיקוחים, אלא שבכך הוא חוזר על שגיאות סביו אשר נשכחו בינתיים. השגיאות משכפלות ומשחזרות עצמן לתוך ההיסטוריה האנושית כל שני דורות.

הספר מסתיים במתן עצות כיצד להתגונן מפני המשבר הקרב ובא. את העצות למדינה אביא בקצרה ואת העצות לפרט יש לקרוא בספר. על שתי מגמות נוכחיות בכלכלה האמריקנית יש להתגבר: ריכוז העושר וההכנסה בידי מעטים, וגידולו העצום של הגירעון בתקציב המדינה הגורם לגידול בחובות.

שוויון בכלכלה חופשית

רק אם השוויוניות תעשה חלק אינטגרלי מהכלכלה החופשית, תשתחרר זו מעויותותיה, השיטה הכלכלית המומלצת על-ידי באטרא בעקבות סארקאר נקראת "PROUT" ראשי תיבות ל-Progressive-Utilization Theory- שעיקריה:

1. קשר בין שכר מינימום ושכר מרבי.
2. פיצול יחידות יצור גדולות לקטנות ומניעת "ענקי כלכלה".
3. חלוקת מניות בין עובדים.
4. הטלת תקרות לרכוש העובר בירושה.
5. איזון תקציב המדינה עם מחזור העסקים.
6. איזון הכסף עם גידול הכלכלה ומחזור העסקים.
7. התערבות מזערית של הממשלה, להוציא בענפים חיוניים.

כלכלת ה"PROUT", מבטיח המחבר, תשחרר את החברה מהצורך בפיצוי ודמי אבטלה, מתלושי מזון, סיוע רפואי לזקנים ומתכניות רווחה המוכרות בעולמנו. רפורמות מהסוג 1 עד 7 יבטיחו כלכלה אידיאלית ורמת שוויון מינימלית בין המעמדות. המצב שישרור הוא "קפיטליזם המוני" או "דמוקרטיה תעשייתית", ורווחי פירמות אשר הם המקור לעושר יחולקו בין ההמונים.

נראה שהמחבר אינו מכיר את הסוציאליזם הישראלי שתאם להמלצותיו. על פי הניסיון שלנו מספיקה עצה אחת במקום העצות שלעיל "חסום שור בדישו". ישראל הגיעה תוך

דור וחצי לאי-שוויון המקובל בעולם! ואני סבור שהאימרה המיוחסת ללוי אשכול והפכה לגישה "אל תחסום שור בדישו" בעצם העניין.

■ . תענוג לקרוא ספר שהנך מסכים עמו, ותענוג גדול מזה להתווכח עמו. . . .

www.bentamari.com/ecometry